

CHARLOTTE DELBO

Vasárnap

Vasárnap az appel később kezdődött. Már majdnem hajnalodott. Vasárnap a metoszlop nem indult útnak. A táborban dolgoztunk. A vasárnaptól féltünk a legjobban.

Azon a vasárnapon nagyon szép idő volt. Úgy kelt fel a nap, hogy az ég sehol nem izzott vörösen. Rögtön kék lett az ég, mint tavasszal. A nap is tavasziasan sütött. Nem gondolni az otthonra, a kertre, az első tavaszi kirándulásra. Nem gondolni. Nem gondolni.

A szép idő és a csúnya idő itt csak annyiban különbözött egymástól, hogy a földet por borította, nem pedig hó vagy sár, hogy még áthatóbb volt a bűz, hogy a táj napsütésben még sivárabb, még reménytelenebb volt, mint hóesésben.

Az appel végi füttyjel. Meg kell tartani a sorokat, amelyek lassan megindulnak a 25-ös barakk felé. Minden vasárnap más volt. A 25-ös barakkhoz? Miért? Félünk. Valaki azt mondja: „A 25-ös barakk nem elég nagy, hogy mindenki beférjen. Egyenesen a gázba megyünk.” Összerázkódunk.

Mit fognak csinálni? Várunk. Sokáig várunk. Egyszer csak férfiak érkeznek, lapáttal. Az árok felé tartanak. Az az árok, amelyik a szögesdrót innenső oldalán körbefut, a héten még mélyebb lett. Túl sok lenne az öngyilkosság? Éjjel csak a lövéseket hallani. Mikor valaki a szögesdrót felé indul, lelövi az őt, mielőtt odaérne. Akkor miért az árok?

Miért minden?

A férfiak már ott állnak az árok mentén, kezükben lapát.

Az oszlopok libasorba rendeződnek. Több ezer nő egyetlen sorban. Végtelen sor. Haladunk. Mit csinálnak az előttünk állók? Elhaladnak a férfiak előtt és nyújtják a kötényüket. A férfiak két lapátnyit hajítanak a köténybe a kiásott árok földjéből. Mit akarnak a földdel? Haladunk. A nők futni kezdenek. Futunk. Záporoznak a botütések és csattognak a szíjak. Mindenki az arcát, a szemét próbálja védeni. Az ütések a tarkót, a hátat érik. Schnell. Schnell. Futni.

A sor mindkét oldalán kápók és anweiserinek üvöltenek. Schneller. Schneller. Üvöltenek és ütnek.

Várjuk, hogy megteljen a kötényünk és futunk.

Futunk. Tartani kell a sort, semmi fejetlenség.

Futunk.

Az ajtó.

Itt van a legtöbb őrzőgő fúria. Szoknyát vagy nadrágot viselő SS-ek is csatlakoztak hozzájuk. Futni.

Az ajtó után balra, felmenni az árok fölött imbolygó deszkára. Végigfutni a deszkán. Előtte és utána botütések.

Futni. Kiüríteni a kötényt oda, ahol az üvöltések jelzik.

Mások gereblyével egyengetik ki az odaöntött földet.

Futni. Végig a szögesdrót mentén. Nehogy hozzáérjünk, a lámpák pirosan égnek.

Visszafelé újra át az ajtón. Szűk a hely. Még gyorsabban futni. Jaj azoknak, akik itt esnek el, agyontapossák őket.

Futni. Schneller. Futni.

Visszamenni a férfiakhoz, akik újabb földet hajítanak a köténybe.

Gyorsan kell csinálniuk, ütik őket. Jól megrakott lapáttal, ütik őket, ütnek minket.

A kötény teli, botütések. Schneller.

Futni az ajtóhoz, átjutni a szíjak és korbácsok alatt, futni a mozgó deszkán, ami meghajlik. Figyelni az SS-fővezér botjára, aki a deszka végén áll. Kiüríteni a kötényt valamelyik gereblyénél, futni, átmenni az ajtón az egyre szűkebb résen – a botozó nők a keskeny átjárónál tömörülnek –, futni a férfiakhoz két újabb lapát földért, futni az ajtóhoz, végtelen körforgásban.

Kertet akarnak csinálni a tábor bejáratánál.

Két lapát föld nem olyan nehéz. Csak fokozatosan nehezül el. Elnehezül és megmerevíti a kart. Még azt is megkockáztatjuk, hogy nem fogjuk rendesen a kötény csücskét, hátha kifolyik egy kis föld. Ha egy dühöngő fúria észreveszi, azonnal lesújt. Mégis csináljuk, túl nehéz.

A férfiak között van egy francia. Úgy ravaszkodunk, úgy alakítjuk a kört, hogy ő töltsen meg a kötényünket. Próbálunk néhány szót váltani. Beszéd közben nem mozgatja ajkait, nem emeli fel tekintetét, ahogy börtönben tanul kommunikálni az ember. Három kör és összeáll egy mondat.

A körtánc lassul. A fúriák még hangosabban kiabálnak, még erősebben ütnek. Torlasz alakul ki, mert néhány nő összeesik, és társaik segítenek nekik felállni, míg mögöttük a többiek, az ütésektől hajtva, futnának tovább. És mert a zsidó foglyok azt hiszik, őket jobban ütik, mint minket, ezért megpróbálnak csíkos ruháink közé sliisszolni. Fáj rájuk nézni. Fáj rájuk nézni szedett-vedett ruházatuk miatt. Nekik nincs kötényük. Fordítva kellett felvenniük a kabátjukat, a hátukon begombolva, hogy a földet a kabát aljába tehessék, amit aztán a varrásnál tartanak. Kifordított kabátujjaikkal, ami még a karjukat is akadályozza, olyanok, mint a madárijesztők, vagy mint a pingvinek. És akiken szakadt férfikabát van... Dermesztő komikum.

Szánalmat keltenek bennünk, de nem akarunk szétválni. Kölcsönösen vigyázunk egymásra. Mindegyikünk egy társa közelében akar maradni, valaki egy gyengébb előtt, hogy helyette kapja az ütéseket, más beáll valaki mögé, aki már nem bír futni, hogy megtartsa, ha elesik.

A francia nemrég érkezett. Charonne-i. Franciaországban egyre nagyobb az ellenállás. Bármire képesek lennének, hogy beszéljünk vele.

Futni az ajtóhoz – schnell – átmenni – weiter – végigegyensúlyozni a deszkán az árok fölött – schneller – kiüríteni a kötényt – futni – vigyázni a szögesdrótnál – újra az ajtóhoz futni mindig van valaki, akire rálépünk, most ott áll a tiszt a botjával – futni a férfiakhoz, tartani a kötényt – botütések – futni az ajtóhoz. Tébolyult vágta.

Megszökhethetnénk, hogy elbújunk egy barakkban. Lehetetlen, minden kijáratot botok őriznek. Akik mégis megpróbálnak áttörni, azokat félholtra verik.

Tilos vécére menni. Tilos megállni egy percre is.

Eleinte rosszabb lelassítani, mint tartani az iramot. A legkisebb lassításnál az ütések még szaporábbak lesznek. Később inkább az ütést választanánk, hogy ne kelljen futni, a lábunk nem engedelmeskedik tovább. De amint lelassítunk, az ütések olyan erővel csapnak le, hogy újra futni kezdünk.

Sokan összeesnek. A fúriák kiharcolják őket a sorból és a 25-ös barakk ajtajához vonszolják őket. Taube is ott van. A zavar fokozódik. Egyre több zsidó van közöttünk. Minden körnél felbomlik a csoportunk. Kettesével sikerül együtt maradnunk. Ez a kettő aztán nem ereszti el egymást, egymásba kapaszkodnak és húzzák a másikat, amikor rájuk is áterjed a földön fekvők pánikja, vagy azoké, akik attól félnek, hogy a többiekre esnek. Tébolyult vágta.

Sokan összeesnek. A körtánc folytatódik. Futni. Futni tovább. Nem lassítani. Nem megállni. Nem nézünk azokra, akik összeesnek. Kettesével tartjuk egymást és minden másodpercben erre koncentrálnak. Nem lehet a többiekkel foglalkozni.

Sokan összeesnek. A körtánc folytatódik. Schnell. Schnell.

A terasz egyre nagyobb. Egyre nagyobb kört kell futni.

Futni. Átmenni az ingatag deszkán, ami egyre jobban behajlik – schnell – kiönteni a földet – schnell – az ajtó – schnell – megtölteni a kötényt – schnell – megint az ajtó – schnell – a deszka. Egy tébolyult vágta.

Hogy valamire gondoljunk, számolni kezdjük az ütéseket. Harmincnál nem volt olyan kemény a kör. Ötven fölött nem számoljuk tovább.

A franciát szemmel tartják. Egy kápó áll mellette. Már nem tudjuk nála megtölteni a kötényünket. Néha összetalálkozik a tekintetünk. Fogai között azt sziszegi: „Mocskok, mocskok”. Megint összenézünk. Szemében könnyek. Sajnál minket. Neki könnyebb. Egy helyben maradhat és nincs hideg.

Lábunk dagadni kezd. Vonásaink eltorzulnak. Minden körnél egyre torzabbak.

Futni – schnell – az ajtó – schnell – a deszka – schnell – kiönteni a földet – schnell – szögesdrót – schnell – az ajtó – schnell – futni – kötény – futni, futni, futni, futni, schnell, schnell, schnell, schnell, schnell. Egy tébolyult vágta.

Mindenki a többieket nézi, akik egyre csúnyábbak, saját magát senki nem látja.

Mellettünk egy zsidó nő kilép a sorból. Elindul Taube fel, szól hozzá. A férfi kinyitja az ajtót és akkora pofont kever le neki, hogy a nő a 25-ös barakk elé esik. Feladta. Amikor Taube visszafordul, int egy másik nőnek, akit szintén a 25-ös barakk

elé hajít. Futunk, ahogy csak bírunk. Nehogy aztán azt higgye, hogy már futni sem tudunk.

A körtánc folytatódik. A nap magasan áll. Délután van. A futás folytatódik, az ütések, az üvöltés. Minden körnél újabbak esnek össze. Akiknek hasmenésük van, bűdösek. Ahogy csorog lefelé, rászárad a lábukra. Csak futunk körbe-körbe. Meddig fogunk még körözni? Tébolyult vágta, ahol tébolyult arcok futnak körbe.

Ahogy kiürítjük a kötényünket, megnézzük, hogy áll a terasz. Azt gondoltuk, kész van, de a földréteg nem volt elég magas. Újra kellett kezdeni.

Lassan eltelik a délután. A körtánc folytatódik. Az ütések. Az üvöltés.

Amikor Taube füttyentett, amikor a fúriák azt kiáltották: „a barakkhoz!”, egymásra támaszkodva mentünk vissza. Ültünk a priccsen és nem volt erőnk levenni a cipőnket. Nem volt erőnk beszélni. Azon gondolkoztunk, hogyan bírtuk ki, már megingt.

Másnap közülünk többen is bekerültek a revírbe. És holtan kerültek ki onnan.

Kék volt az ég, újra süttött a nap. Egy márciusi vasárnap történt.

Emlékezet és élet

Elmagyarázni az elmagyarázhatatlant. A kígyó jut eszembe, aki leveti előregedett bőrét, hogy aztán új, csillogó bőrbe bújjon. Én Auschwitzban hagytam elhasznált bőroimet – bűdös egy bőr volt –, ami magán viselte az összes ütés nyomát, hogy egy szép, új és tiszta bőrt öltsek magamra, bár ez a vedlés kicsit tovább tartott, mint egy kígyónál. A régi bőrrrel eltűntek a látható nyomok: az ólomszürke szemüregből kimeredő szemek, az előrehajló, görnyedt testtartás, a félénk mozdulatok. Az új bőrrrel visszatértek az előző élet mozdulatai: kézbe venni egy fogkefét, vécépapírt, zsebkendőt, kést és villát, lassan enni, köszönni belépéskor, becsukni az ajtót, egyenesen állni, beszélni, majd később elmosolyodni, és, még később, a szemmel is mosolyogni. Újra ráatalálni az illatokra, az ízekre, az eső illatára. Birkenauban az eső felverte a hasmenés szagát. Ez a legémelyítőbb szag, amit csak ismerek. Birkenauban az eső a táborra, ránk fújta a krematóriumból szálló kormot és az égő hús szagát. Belénk ivódott ez a szag.

Évekbe tellett, mire regenerálódott és megszilárdult az új bőr.

A kígyó, miután megszabadul előregedett bőrétől, ugyanaz marad. Kívülről, látószólag, én is. És mégis...

Hogyan lehet megszabadulni valamitől, ami annyira mélyen bennünk van, akár az emlékezet és az emlékezet bőre. Egyiket sem vettem le. Az emlékezet bőre

megkeményedett, és semmit sem hagy átszűrődni abból, amit megtart, nincs fölöttem hatalmam. Már nem is érzem.

(...)

Auschwitz olyan mélyen belevésődött az emlékezetembe, hogy egyetlen pillanattát sem vagyok képes elfelejteni. – Tehát maga Auschwitzcal él? – Nem, mellette. Auschwitz ott van, rendíthetetlenül, élesen, de az emlékezet bőrébe burkolva, áthatolhatatlanul, ami elszigeteli a mai énemtől. A kigyó bőrével ellentétben az emlékezet bőre nem újul meg. Ő, bár továbbkeményedne... Sajnos sokszor pont attól tartok, hogy egyre csak vékonyodik, hogy egyszer csak összeroppan, és visszaránt a tábor. Már a gondolatra is megborzongok. Azt mondják, a haldoklók előtt leperreg az egész életük...

Ebben a mélyemlékezetben az érzések érintetlenek. Nagy szerencse persze, hogy ma már nem ismerem magamra abban az énemben, aki Auschwitzban volt. Visszatérni onnan olyan kevésbé volt valószínű, hogy olyan érzésem van, mintha ott sem lettem volna. Ellentétben azokkal, akiknek az élete véget ért a visszatérés küszöbén, és akik azóta is mintha túlvilágon élnének, én úgy érzem, mintha az, aki a táborban volt, nem én lettem voltam, nem az az ember, aki itt ül, magukkal szemben. Nem, ez túlságosan hihetetlen. És mindaz, ami ezzel a másikkal, az auschwitzival történt, engem nem érint, rám, most, nem vonatkozik, annyira kettévált a mély és a hétköznapi emlékezet. Megkettőzve élek. Az auschwitzi énem nem zavar, nem avatkozik az életembe. Mintha egyáltalán nem is én lennék. E nélkül a hasadás nélkül nem tudtam volna újrakezdeni.

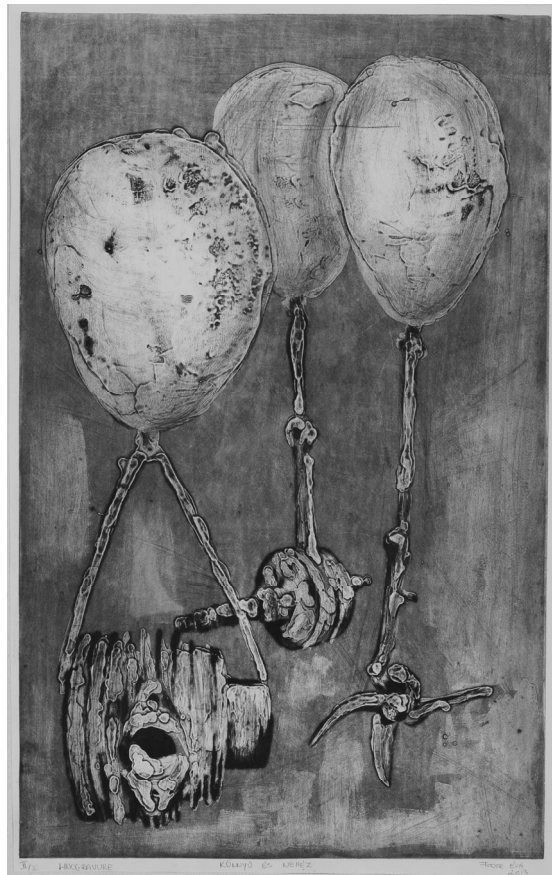
A bőr, amelybe Auschwitz emlékezte burkolózik, szilárd. Néha azonban megreped és minden, ami benne van, előtör belőle. Az álmon például az akaratnak nincs hatalma. És ezekben az álmokban újra látom magamat, igen, magamat, olyannak, amilyen tudom, hogy voltam: alig bírok megállni a lábamon, a szívem úgy dobog, hogy majd áthatítja a mellkasomat, a torkom kiszáradt, átjár a hideg, koszos vagyok, csont és bőr, és a fájdalom olyan elviselhetetlen, olyannyira pontosan ugyanaz az ott megélt fájdalom, hogy fizikailag átérzem, egész testemben, és egyetlen, hatalmas fájdalommal válok, és érzem, ahogy megragad a halál, érzem, hogy meghalok. Haldoklásomban, szerencsére, üvöltök. Az üvöltés felébreszt, és visszatérek a rémálomból teljesen kimerülve. Napokba telik, mire minden visszatér a régi kerékvágásba, mire minden visszabújik az emlékezetbe és az emlékezet bőre újra összeforr. Újra önmagam leszek, az, akinek ismernek, aki megindultság nélkül képes beszélni Auschwitzról.

Mert amikor Auschwitzról beszélek maguknak, a szavak nem a mélyemlékezetből törnek elő. A külső emlékezetből jönnek, ha szabad ilyet mondanom, az intellektuális emlékezetből, a gondolkodás emlékezetéből. A mélyemlékezet az érzéseket őrzi, a fizikai lenyomatot. Ez az érzékek emlékezte. Ugyanis nem a szavaknak van érzelmi töltetük. Ha ez így lenne, valaki, akit heteken keresztül kínozott a szomjúság, soha többé nem mondhatná: „Szomjas vagyok. Igyunk egy csésze teát.” A szó is

megkettőződött. A szomjúság is visszanyerte hétköznapi jelentését. Ha azonban arról a szomjúságról álmodok, amitől Birkenauban szenvedtem, újra olyannak látom magam, amilyen voltam, rémült tekintettel, az örület határán, tántorogva; fizikailag újraélem ezt az igazi szomjúságot: és ez egy iszonyatos rémálom. De ha szeretnék, hogy meséljek róla...

Ezért mondom, hogy ma, miközben tudom jól, hogy az igazat mondom, nem tudom, hogy igaz-e.

MARCZISOVSZKY ANNA fordításai

FODOR ÉVA